

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i
Linköpings stift 2005

ROGSLÖSA KYRKA

Rogslösa socken
Vadstena kommun
Linköpings stift
Östergötlands län

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

ROGSLÖSA KYRKA

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift.
Delrapport september 2005.

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	4
<u>ROGSLÖSA KYRKA</u>	
Socknen	6
Kyrkomiljön	6
Kyrkogården	7
Kyrkobyggnaden	7
KULTURHISTORISK BEDÖMNING	7
Kyrkogården	14
Kyrkobyggnaden	14
HÄNDELSELISTA	14
Förkortningar	15
BEFINTLIGA SKYDDSFORMER	18
KÄLLOR	19
Övriga inventeringar	19
Kartor	19

INLEDNING

Bakgrund

Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapsunderlaget för våra kyrkobyggnader och kyrkomiljöer genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering. På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen inom stiftets del av Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnader som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkans kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkan/kapellet och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrko-/kapellbyggnaden samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkobyggnader/kapell och kyrkomiljöer i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar av kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår

från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljöns i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

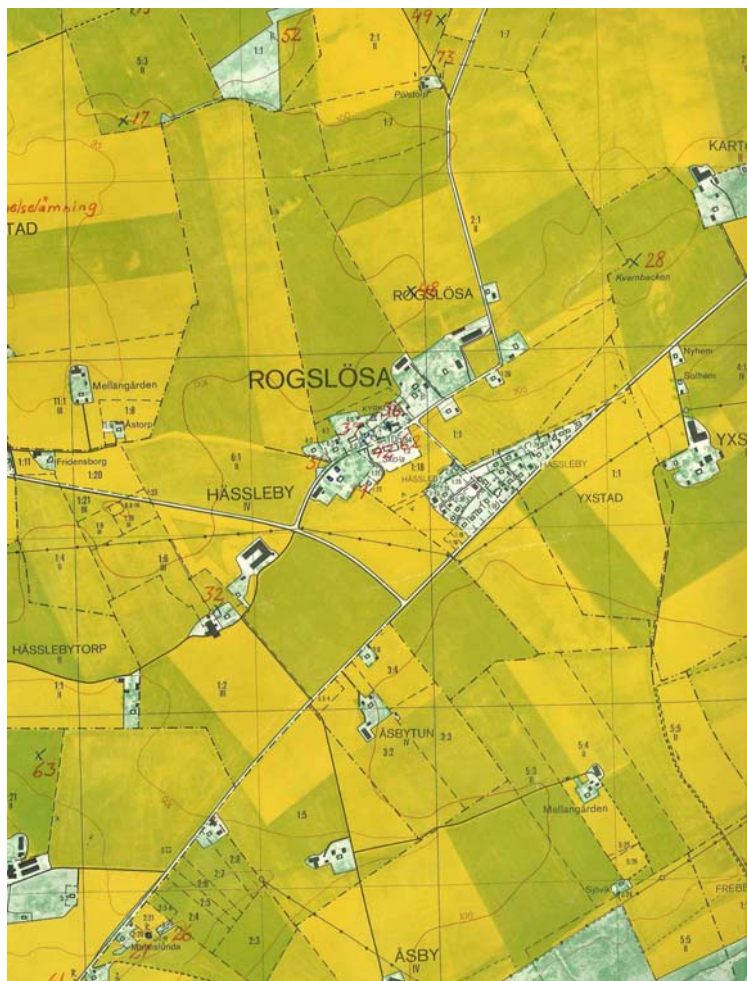
Rapporten består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i denna rapport. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, vilket är ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet, fotografering och rapportsammanställningen har utförts av antikvarie Anna Lindqvist vid Östergötlands läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet

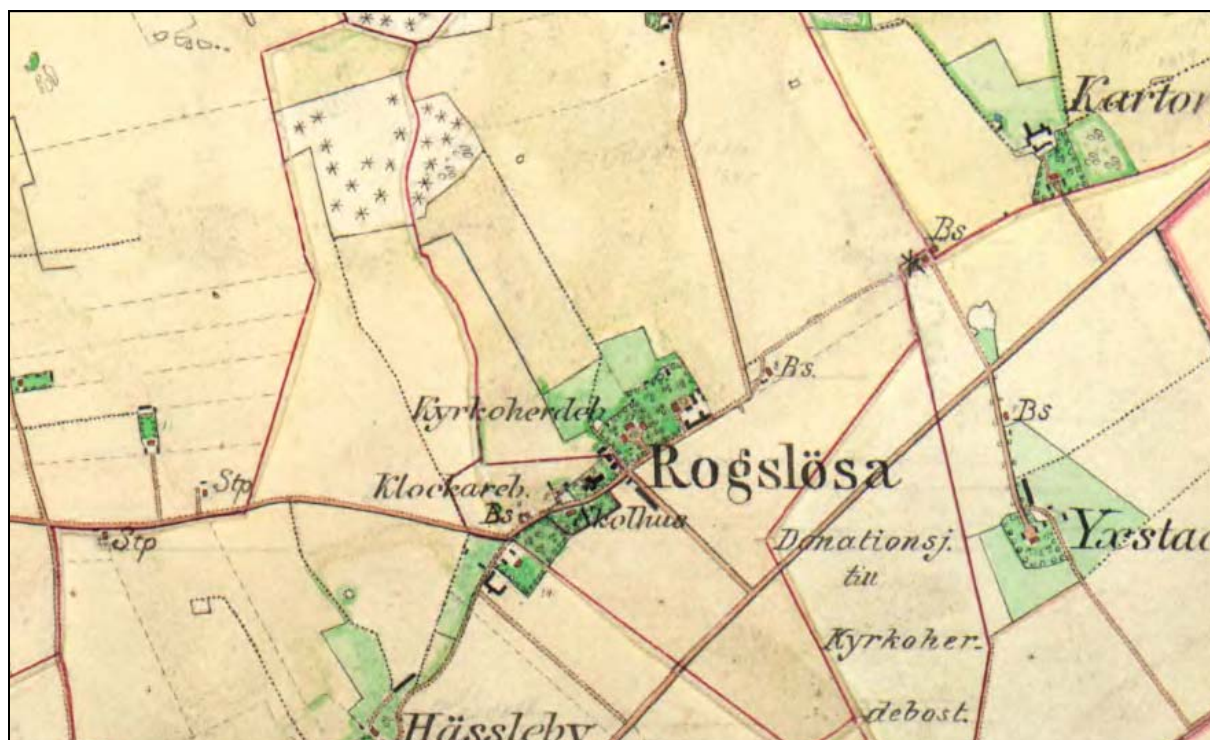
ROGSLÖSA KYRKA

Vadstena Rogslösa 4:1, Rogslösa socken, Vadstena kommun, Dals härad, Linköpings stift, Östergötlands län och landskap.

Rogslösa är en medeltida socken och är belägen i ett öppet odlingslandskap mellan Vättern och Tåkern. Den första kyrkan på platsen har sannolikt varit av trä. Den nuvarande kyrkan är uppförd av kalksten i etapper med början under 1100-talets första hälft. Korpartiet och korsarmarna är uppförda i mitten av 1200-talet med influenser från cisterciensisk arkitektur. Kyrkans sadeltak liksom tornets pyramidformade huv är spåntäckta. Kyrkan restaurerades 1958-1959 under ledning av arkitekt Erik Lundberg, då bl a ett vapenhus i söder tillbyggdes. Huvudingången är via vapenhuset i söder och genom sydportalens rikt utsmyckade dörr. Den sk Rogslösadörren är en av de förnämsta medeltida smidesdörrarna i landet. En ingång finns även på södra korsarmens östra sida. Fönsteröppningarna är spetsbågiga och försedda med kopplade bågar med blyspröjs. Interiören präglas av de medeltida byggnadsperioderna, valven och läktarbarriärernas 1700-talsmålningar samt den restaurering som arkitekt Erik Lundberg utförde 1958-1959. Kyrkomiljön är ovanligt innehållsrik med ett flertal byggnader med tidigare administrativa funktioner.

Utdrag ur Ekonomisk karta, 1982, blad 8E 4e Rogslösa

Utdrag ur Häradsekonomisk karta 1868-1877, Örberga

Socknen

Rogslösa är en medeltida socken och omnämns 1208 som *Roslöse*. Socken är belägen mellan Vättern och Tåkern och hör naturgeografiskt till det område som kallas Vadstenaslätten. Den är en utpräglad slättbygdssocken och jordbruk har varit den dominerande näringen. Men även småindustri, hantverk och fiske har varit betydelsefulla inkomstkällor. Borghamn är belägen vid Vättern i socknens sydvästra del och är känd för sina stora kalkstensbrott. Här hämtades bl a kalkstenen till byggnadsmaterial till Alvastra kloster 1143. Dagsmosse är belägen inom socknen och har under senare tid gett upphov till torvindustri. Landsvägen mellan Vadstena och Ödeshög passerar genom socknen. Den numer nedlagda järnvägen mellan Vadstena och Ödeshög öppnades för trafik 1888 med stationer i Rogslösa och Borghamn.

Kyrkomiljön

Kyrkbyn är belägen väster om landsvägen mellan Vadstena och Ödeshög. Söder om kyrkan finns två generationers skolbyggnader. Den äldsta, ursprungligen uppförd som lärarbostad på 1920-talet, utgörs av en reveterad byggnad med en stram fasadutformning i 20-talsklassicism. Intill finns en skolanläggning från 1965. Väster om kyrkan är det f d ålderdomshemmet beläget. Det utgörs av en stor reveterad byggnad med tillhörande uthuslänga. Vid kyrkogårdens östra sida ligger den f d prästgården med faluröda panelade man- och flygelbyggnader. Den nordöstra flygeln används om församlingshem. Järnvägen som anlades med station i Rogslösa innebar ett uppsving för kyrkbyn. Vid stationen uppfördes bl a en kvarn och ett mejeri och mellan det f d stationsområdet och kyrkbyn har det vuxit upp ett flertal villor.

Kyrkogården

Kyrkogården omgärdas av en kalkstensmur och en trädkrans. Huvudingången på den västra sidan flankeras av grindstolpar av kalkstensskivor krönta av ett kors i kalksten. Stolparna har årtalet 1794 inhuggna. Grindarna är samtida och är av svartmålat, smitt järn. Utanför kyrkogårdsmuren finns ett antal bindstolpar, några med inhuggna gårdsnamn. Norr om grinden finns en liktrappa, d v s en stentrappa på båda sidor om muren. En ingång finns även på kyrkogårdens östra sida med en grind av samma typ som vid västra ingången. Söder om grinden intill muren finns ett medeltida stenhus, som sannolikt ursprungligen har haft funktion som tiondebod. Det är uppfört av kalksten med putsade fasader. På västra sidan finns en rundbågig dörröppning med dörrblad med fiskbensmönstrad panel. På norra sidan finns en fönsteröppning med diagonalspröjsad gjutjärnsbåge. Sadeltaket är spåntäckt. Byggnaden är iordningsställd som bisättningsrum. På kyrkogårdens östra sida har ett flertal gravhällar ställts upp under en träkonstruktion. Stenarna har före kyrkans renovering 1958-1959 varit placerade i kyrkans golv.

Beskrivningen och historiken kompletteras efter avslutad kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Rogslösa kyrka 1938 och 1945

Den första kända kyrkan på platsen var sannolikt en träkyrka, vilket den rika förekomsten av delar till tidigkristna gravmonument tyder på. Dessa tidiga kristna gravmonument består i sin

mest utvecklade form av fem hällar – sidohällar, gavelhällar samt en lockhäll. De har framför allt förekommit i den västra delen av Östergötland, som faktiskt har den största koncentrationen i landet. Gravmonumenten med vikingatida ornamentik har satts i samband med kungs- och stormansgårdar. Sannolikt har de tidigmedeltida kungarna och deras närmaste män uppfört egna kyrkor och kyrkogårdar i anslutning till sina gods och gårdar.

Rogslösa kyrka har en mycket komplicerad byggnadshistoria, som ännu inte är helt klarlagd. Enligt muntliga uppgifter av antikvarie Jan Eriksson i Linköping som sammanställt den dendrokronologiska analysen har den nuvarande kyrkan tillkommit under en lång byggnadsprocess under 1100- och 1200-talen. En stenkyrka uppfördes troligen i början av 1100-talet. Samtidigt eller senare under 1100-talet har ett torn byggts till i väster. Det har i början av 1200-talet påbyggt. I mitten på 1200-talet ersattes det sannolikt ursprungliga absidkoret av det nuvarande korpartiet med korsarmar. Under 1290-talet har det romanska långhuset helt eller delvis ombyggt med ny takutformning. I långhusets takkonstruktion ingår remstycken av ek, vilka genom dendrokronologisk analys, d v s årsringsdatering, daterats till dels 1050 ± 5 år och dels till tiden runt 1135. Det skulle antyda att de äldsta remstyckena är återanvända från en äldre kyrka, eventuellt en stavkyrka. Virke i tornets övre del har dendrodaterats till 1213. Det korsformiga korpartiet har tydliga influenser av cisterciensisk arkitektur, som t ex den skråkantade sockeln, hörnkedjorna och korets ursprungliga fönstergrupp. Virket i takstolarna över korsarmarna och koret har dendrodaterats till tiden omkring 1250. Sydportalen i långhuset har en huggen kalkstensomfattning med ett dörrblad med ovanligt rikt järnsmidesdekor. Sydportalens utformning och några kalkstensdetaljer i långhusets valv, som stilistisk överensstämmer med samtida detaljer i Linköpings domkyrka har daterats till tidigast 1240. År 2003 dendrodaterades träet i den rikt järnbeslagna dörren i södra portalen till 1275. Takstolarna över långhuset har dendrodaterats till 1292-1293, vilket

innebär att långhusets takkonstruktion förändrades eller först färdigställdes i slutet av 1200-talet. De dendrokronologiska dateringarna tillsammans med svårförstådda murrester, som t ex de dubbla stenmurarna i väster visar på att kyrkan har förändrats vid flera tillfällen och att den nuvarande kyrkans utformning har skett successivt under en lång byggnadsprocess. Under senare delen av medeltiden har sakristian och vapenhus tillbyggs. Det senare revs 1879.

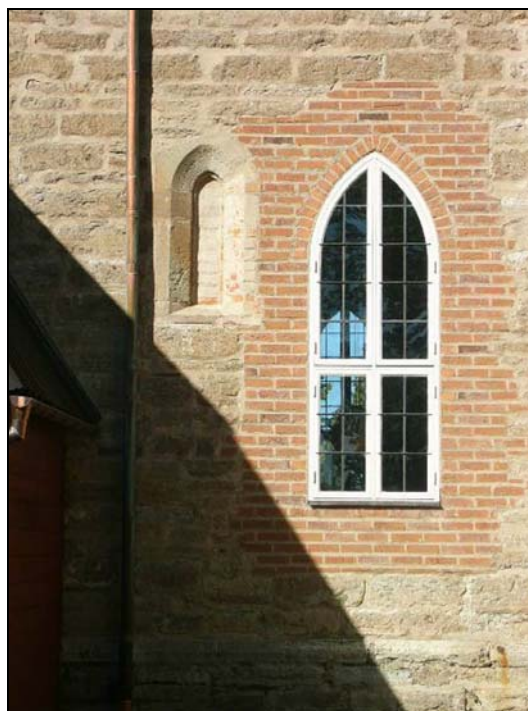
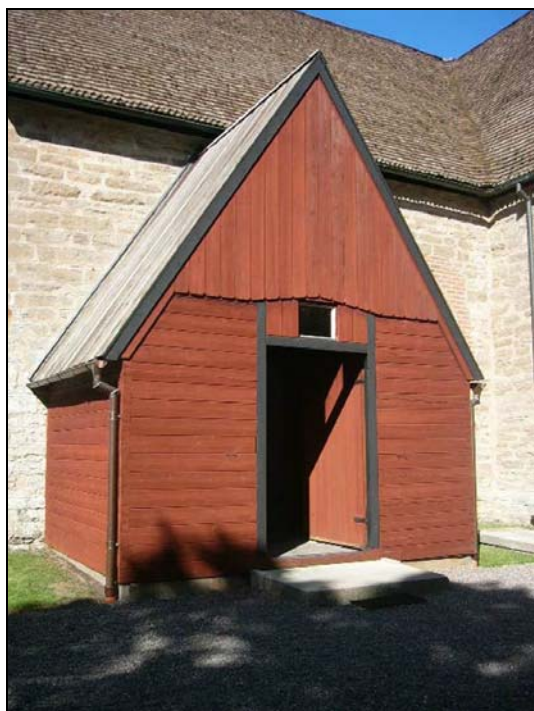
Kyrkan valvslogs i samband med om- och nybyggnadsskedet och försågs senare med kalkmåleri. Enligt kulturhistorikern och folklivsforskaren Nils Månsson Mandelgrens iakttagelser vid ett besök 1847 kunde kalkmålningarna vid detta tillfälle fortfarande skönjas under senare övermålningar. De skulle i karaktären överensstämma med Risingemästarens måleri. Vid restaureringsarbetet 1959 upptäcktes fragment av kalkmålningar i västra valvet, dessa var dock i väldigt fragmentariskt skick. Målningarna hade sannolikt förstörts vid en tidigare renovering på 1870-talet.

Under 1700-talet försågs kyrkan med en ny orgel och nya läktare i långhusets västra del samt i norra korsarmen. Läktarbarriärerna försågs med målningar ur Hjärtats historia av målaremästare Sven Gustavsson Stoltz i Vadstena. Han bosatte sig i Vadstena 1741 och dog 1766, vilket borde kunna datera målningarna till denna tidsperiod. Orgeln installerades först 1783 och den är byggd av orgelbyggaren Lars Strömblad. I slutet av 1700-talet försågs kyrkorummet med en ny predikstol i en enkel gustaviansk stil.

Under år 1879 utfördes en genomgripande renovering sannolikt under ledning av någon av byggmästarbröderna August och Johan Robert Nyström. Fadern Abraham Nyström (1789-1849) var tillsammans med August (1814-1886) och Johan Robert (1817-1890) storbyggmästarna i Östergötland under 1800-talet. Rogslösa kyrka försågs enligt tidens ideal med en vit spritputs och nygotiska gjutjärnsfönster. Vapenhuset revs och sydportalen murades igen och en ny huvudingång togs upp på tornets västra sida. Den medeltida sydportalen med sin järnbeslagna dörr flyttades till tornets östra mur, d v s mellan det nya vapenhuset och långhuset. Samtidigt inmurades sannolikt den medeltida portalen som finns vid ingången på södra korsarmens östra sida. Var den ursprungligen varit placerad är oklart. Antikvarie Iwar Andersson, som utförde uppmätningar och dokumenterade kyrkans historia i samband med den omfattande renoveringen 1958-1959 antyder att den eventuellt kan varit placerad mellan tornets bottenvåning och långhuset. I interiören revs en pelare, som var placerad mitt i långhuset och orgelläktaren ombyggdes.

Nästa större förändring av kyrkan utfördes 1958-1959 under ledning av arkitekt Erik Lundberg. Lundberg (1895-1969) var arkitekt och antikvarie vid Riksantikvarieämbetet samt professor i arkitekturhistoria vid Kungliga Tekniska Högskolan. Han var en av förgrundsgestalterna inom kyrkorestaureringskonsten under några decennier innan och runt 1950-talet. Han har medverkat i ett flertal kyrkorestaureringar i Östergötland, däribland återuppbyggandet av Åtvids gamla kyrka 1954-1957 och Ödeshögs kyrka 1959-1960. Avseende Rogslösa kyrka ville han "låta den ursprungliga arkitekturen på nytt komma till tals". "Förslaget syftar till ett återställande av interiören i ett mera medeltidsmässigt skick, d v s kyrkans utseende före 1800-talets båda reparationer". I linje med tidens avsmak för 1800-talets arkitekturstilar avlägsnades samtliga av Nyströms tillägg från renoveringen 1879. Spritputsen knackades ner, nya kopplade fönster sattes in i liv med yttermuren. Sydportalen återbördades till sin ursprungliga plats och västportalen murades igen. Ett nytt vapenhus av trä uppfördes vid södra ingången. Även i interiören avlägsnades 1800-talets tillägg, medan tilläggen från 1700-talet fick vara kvar. Den öppna bänkinredningen från 1879 ersattes med

en ny sluten bänkinredning med ett för Lundberg typiskt utförande med laserade luckor. Även armaturen tillkom efter Lundbergs ritningar.

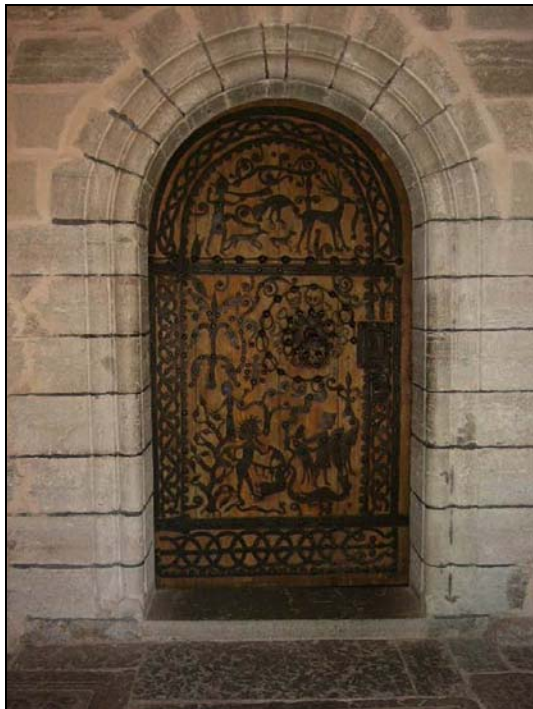
Vid restaureringsarbetet 1959 upptäcktes fragment av kalkmålningar i västra valvet, målningar under läktaren och de av målarmästare Stoltz utförda målningarna på läktarbarriärerna på orgelläktaren och på läktaren i norra sidoskeppet. Det bemålade taket under orgelläktaren uppges vara ihopplockat och bräderna låg inte i ordning. I ett besiktningsprotokoll från 23 feb 1959 uppges det att "Målningar på västra läktarens undersida framtages. Målningarna i valvet över västra läktaren konserveras." Idag är läktarens undersida trären och det finns inga uppgifter om vart målningarna tog vägen eller vad de föreställde.

Därefter har i stort sett endast exteriöra vårdinsatser utförts på spåntaket.

Exteriör beskrivning

Kyrkan är uppförd av kalksten med rektangulärt långhus, rakslutet kor med korsarmar i söder och norr, en sakristia på norra sidan, vapenhus av trä i söder samt västtorn. Kalkstensmurarna är frilagda. Kalkstenen, ska enligt uppgifter, tidigare ha varit rödmålad utvändigt. Korsarmarna och koret har vällagda hörnkedjor. Runt vissa fönsteröppningar, som förändrades vid den omfattande renoveringen 1958-1959, finns maskinslaget rött tegel. Tornet saknar sockel, medan kyrkan för övrigt har en skråkantad kalkstenssockel. I murarna finns spår efter igensatta och förändrade fönster- och dörröppningar. Mellan torn och långhus och mellan kor och sakristia finns tydliga skarvar i murarna. Kyrkan täcks av ett sadeltak, som liksom tornets pyramidformade huv och sakristians pulpettak är spåntäckt. Enligt en beskrivning från 1922 ska tornets hammarband vara ornerat med en repstav. Takrännor och stuprör är av koppar. Vapenhuset, som är tillbyggt 1958-1959 efter ritningar av arkitekt Erik Lundberg, är uppfört helt i trä. Väggarna är rödfärgade och taket består av ett spårat brädtak. Huvudingången är via vapenhuset i söder. En ingång finns även på en utbyggnad på södra korsarmens östra sida. Portalen är rikt utformad med en kalkstensomfattning med smäckra kolonner och tympanon med ett kors i relief. Dörrbladet består av nitade järnplåtar. Dörröppningen och omfattningen är sannolikt sekundär, men det finns inga säkra uppgifter

om var den ursprungligt varit placerad. På sakristians norra sida finns en plåtlucka till källare och pannrum. Fönsteröppningarna är spetsbågiga med vitmålade träbågar som ligger i liv med yttermuren. Fönstren tillkom 1958-1959 och är kopplade med glas i blyspröjs i ytterbågen. Fönsterbleck av blyplåt.

Interiör beskrivning

Långhusets golv består av kalkstensplattor med fasade kanter, tillkomna vid renoveringen 1958-1959. Väggarna är vitputsade. På norra och södra muren finns spår efter igensatta medeltida fönsteröppningar. Långhuset är valvslaget med två travéer. Kryssvalven, som är vitputsade, saknar ribbor. Det västra valvet har mot öster dekorativt utformade slutstenar eller konsoler i form av människoansikten. Valvet över läktaren har i sydvästra hörnet en konsol med vegetativt motiv. På norra väggen finns en list med diamantsnitt, som bär upp gördelbågen mellan de västra valven. Denna båge har varit tvådelad och buren av en kolonn. Fönsteröppningarna är försedda med gråmålade kopplade fönster, tillkomna vid renoveringen 1958-1959. I den västra muren söder om öppningen till tornets bottenvåning finns en öppen murtrappa till tornets övre våningar. Huvudingången är via sydportalen, som består av den mycket omskrivna Rogslösadörren, en medeltida järnbeslagen trädörr med figurframställningar. Den har dendrodaterats till 1275. Bänkarna är tillverkade 1958-1959 efter ritningar av arkitekt Erik Lundberg och består av två vinkelställda kvarter, d v s bänkarna fortsätter in i korsarmarna. Bänkarna är slutna mot mittgången och är utvändigt målade i ljusgrön lasyr med en rödtonad insida. I väster finns en orgelläktare, som bärs upp av enkla pelare tillkomna 1958-1959. Läktarens undersida består av äldre trärena eller avlutade brädor. Barriären har målningar utförda av målaremästare Sven Gustavsson Stoltz från Vadstena och föreställer Hjärtats historia med tillhörande bibeltexter. Trappan till läktaren, som tillhör renoveringen 1958-1959, löper på den norra sidan av den västra väggen och är inklädd med panel. Läktargolvet är täckt med gröntonad linoleummatta. Gradänger och fasta bänkar saknas. Orgeln är tillverkad av 1783 av orgelbyggaren Lars Strömblad. Fasaden är målad i ljusgul ton med sparsam förgyllning. I den västra muren ovanför orgelläktaren finns olika uttag och skarvar, som är svåra att tolka.

Korsarmarna har i stort sett samma ytskikt som långhuset. Bänkarna har samma utformning som i långhuset och är vända mot mittgången och ansluter mot ytterväggen i väster. Korsarmarna är täckta av vitputsade tunnvalv. I den södra korsarmen finns på den östra muren en dörröppning, tillkommen 1958-1959, med en dörr av vitlaserad panel. Söder om den finns en piscina av kalksten. I den norra korsarmens östra mur finns en rundbågig nisch och i den västra finns spår efter en rundbågig dörröppning. I det nordvästra hörnet finns ett inbyggt skåp från 1958-1959. Den norra korsarmen är även försedd med en läktare från 1700-talet. Barriären är målad av målaremästare Sven Gustavsson Stoltz, som även målat orgelläktaren. Trappan till läktaren är placerad mot den norra väggen. Vid nordfönstret har en medeltida spiralvriden processionsstav monterats som räcke. Läktargolvet består av obehandlade breda brädor och de gråmålade bänkarna har raka sitsar och ryggstycken. Predikstolen, som är tillverkad 1797, är placerad mellan koret och norra korsarmen med uppgång från norr. Korgen är rund med en enkel gustaviansk utformning, målad i grått med sparsam förgyllning. Ljudtak saknas. Nummertavlorna har ett enkelt utförande, sannolikt tillkomna vid 1958-1959 års renovering.

Koret ligger i samma nivå som långhusets golv och med samma ytskikt som långhuset. I golvet finns även gravhällar. På den södra väggen finns en inmurad gravhäll; HÄR I CHORET HWILA ZACHARIAS TORPADIUS, d 1745. Taket är täckt av ett tunnvalv. På den östra delen av den södra muren har putsen en annan struktur, vilket kan vara spåren efter en större gravhäll som tidigare varit uppsatt mot väggen. Altaret är av kalksten och framflyttat till sin nuvarande placering 1958-1959. Mot den östra väggen finns ett medeltida altarskåp uppställt på en modern brunmålad predella. Altarring saknas, däremot finns på olika ställen placerade knäfall tillkomna 1958-1959. Dopfunten är av kalksten och sannolikt tillverkad i Michaels Hackes verkstad i Skänninge. I norr finns en rundbågig dörröppning till sakristian.

Sakristian är liten och golvnivån ligger två trappsteg högre än korets golv. Dörren mot koret är av breda ekplankor med medeltida smide samt en kvadratisk gallerförsedd öppning eller titthål. Golvet är täckt med samma typ av kalkstensplattor som långhus och kor. Väggarna och tunnvalvet är vitputsade. I norra väggen finns ett inbyggt skåp med ålderdomliga luckor och smide. I öster finns en stickbågig fönsteröppning med ett kopplat fönster med samma utförande som kyrkans övriga fönsterbågar.

Vapenhuset är beläget på kyrkans södra sida. Det är nyuppfört 1958-1959 efter ritningar av arkitekt Erik Lundberg. Golvet täcks av sekundärt placerade gravhällar. Väggar, tak och ytterdörr är uppförda av obehandlat trä. I kyrkans medeltida sydvägg finns en medeltida portal av huggen kalksten samt en dörr med rikt ornamenterat smide. Den mycket omskrivna Rogslösadörren har symboliska framställningar i smide, bl a Eva och ormen. Portalen och dörren återfick sin ursprungliga placering i samband med renoveringen 1958-1959, vilket syns bl a genom mörkare färgade blyfogar. Kyrkdörren är enligt sägen hämtad från drottning Ommas borg på Omberg.

Tornets bottenvåning är inkorporerad i kyrkorummet genom en rundbågig öppning. Långhusets kalkstengolv fortsätter in i tornets bottenvåning. Väggarna och tunnvalvet är vitputsat. På södra sidan står en gravhäll placerad, vilken kan vara den som tidigare varit placerad i koret. I väster finns ett litet rektangulärt fönster, tillkommet vid renoveringen 1958-1959. Till tornets första våning kommer man via en trappa i tornets södra mur som mynnar i långhusets västra del. Tornkammaren har stengolv, kalkstensmurar och en rundbågig öppning mot öster, belägen ca ½ m över golvnivån. Den utgörs av en ovanligt djup nisch, igenmurad mot öster och med synlig skarv mellan två byggnadsperioder. Den västra delen av öppningen har ritsningar i putsen. Tröskelstenen eller stenen närmast mynningen i väster har ett starkt slitage. Enligt antikvarie Jan Eriksson har man under en period, sannolikt under 1700-talet och fram till ombyggnaden 1878, nått läktaren via öppningen. Till den andra våningen kommer man via en enkel trätrappa. Golvet är ett enkelt brädgolv lagt på ett sannolikt sekundärt bjälklag. Mot öster finns en dörr till långhusvinden. Där över finns klockvåningen med en igenmurad ljudglugg mot öster. I norr, söder och väster finns ljudöppningar med

manuell lucköppning. Kyrkan har två klockor, storklockan omgjuten 1782 och lillklockan gjuten 1632.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

Kyrkan, den medeltida tiondeboden och kyrkogården med sina bevarade bindstolpar och liktrappa utgör tillsammans med skolbyggnaderna, det f d ålderdomshemmet och prästgården en intressant kyrkomiljö, som vittnar om kyrkplatsens forna betydelse som sockencentrum. Skolbyggnaderna, som fortfarande är i bruk, bidrar starkt till en historisk kontinuitet.

Kyrkogården

Den kulturhistoriska bedömningen kompletteras efter avslutad kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Rogslösa kyrka tillhör de kyrkor i västra Östergötlands medeltida centralbygd, som troligen uppfördes på initiativ av stormannasläkterna i området. Dessa kyrkor utgör ett nationellt kulturarv. Att bevara kyrkobyggnaden i sin nuvarande skepnad med den information den bär på är en viktig uppgift i arbetet med att förvalta de kulturhistoriska värdena.

Rogslösa kyrka utgör ett mycket välbevarat byggnadsverk från medeltiden. Kyrkans samtliga kalkstensmurar, valv och takstolar tillhör den medeltida byggnadsepoken och utgör en viktig kunskapskälla om medeltida byggnadsteknik. Kyrkan har även ett flertal medeltida byggnadsdetaljer av mycket högt konstnärligt och kyrkohistoriskt värde, som bl a de dekorativt utformade konsolstenarna, piscinan, sakristiedörren och portalomfattning till den sydöstra ingången. Den s k Rogslösadörren i sydportalen är en av de bäst bevarade och rikast utformade smidesdörrarna i landet. Läktarbarriärerna med sina målningar av Hjärtats historia av målaremästare Sven Gustavsson Stoltz har stora konst- och religionshistoriska värden. Målningarna har liksom dopfunten av kalksten även ett regionalt intresse då de är utförda av länsanknutna hantverkare. 1700-talsläktaren i norra korsarmen med sina originalbänkar är mycket välbevarad och bär spår av ålder och patina som idag utgör ett ovanligt inslag i

kyrkobyggnaderna. Den medeltida processionsstaven, som återanvänts som räcke, har mycket stora religionshistoriska värden. Även tornets övre våningar har en mycket ålderdomlig prägel med stor autenticitet och patina.

Arkitekt Erik Lundbergs restaurering från åren 1958-1959 har i hög grad präglat kyrkan och har stora arkitektur- och restaureringshistoriska värden.

Sammanfattning

- Rogslösa kyrka tillhör de kyrkor i västra Östergötlands medeltida centralbygd, som troligen uppfördes på initiativ av stormannasläkterna i området. Dessa kyrkor utgör ett nationellt kulturarv. Att bevara kyrkobyggnaden i sin nuvarande skepnad med den information den bär på är en viktig uppgift i arbetet med att förvalta de kulturhistoriska värdena.
- Rogslösa kyrka utgör som helhet ett mycket välbevarat byggnadsverk från medeltiden med ett flertal medeltida byggnadsdetaljer bevarade, såsom bl a de dekorativt utformade konsolstenarna, piscinan, sakristiedörren och portalomfattning till den sydöstra ingången. Den sk Rogslösadörren i sydportalen är dessutom en av de bäst bevarade och rikast utformade smidesdörrarna i landet.
- 1700-talsläktaren i norra korsarmen är mycket välbevarad och bär spår av ålder och patina, som numer utgör ovanliga inslag i kyrkobyggnaderna. Målaremästare S G Stoltz målningar på läktarbarriärerna har stora konst-, religionshistoriska och regionala värden.
- Arkitekt Erik Lundbergs restaurering 1958-1959 har stora arkitektur- och restaureringshistoriska värden.

HÄNDELSELISTA

Förteckningen gör inga anspråk på att vara komplett. Den bygger enbart på nedan redovisade källor och kan i framtiden komma att revideras.

1000-1099 Nybyggnad – Kyrka av trä. (BR)

1100-1149 Nybyggnad – Kyrka av kalksten, oklar planform. (JE)

1100-1199 Nybyggnad – Torn av kalksten i anslutning till långhuset. (JE)

- 1213 Ändring – ombyggnad, tornet höjdes, virket i de övre delarna är dendrokronologiskt daterat på 1990-talet. (BR)
- 1248-1260 Nybyggnad – Kor och korsarmar, timret till takstolarna över kor och korsarmar har genom dendrokronologisk provtagning daterats till; norra korsarmen efter 1248, koret till efter 1250 och södra korsarmen till efter 1257. Valvslagning. (JE)
- 1275-1299 Ändring – ombyggnad, långhuset ombyggdes, breddades, valvslogs och försågs med nya takstolar. Timret till långhusets takstolar har fällt åren 1292-1293 enligt dendrokronologisk provtagning på 1990-talet. (BR, JE)
- Medelt Arkitekturbunden utsmyckning – kalkmålningar. (BR)
- 1275 Arkitekturbunden utsmyckning – den rikt järnbeslagna trädörren har genom dendrokronologiska prov 2003 daterats till 1275. (Ölk)
- 1300-1529 Nybyggnad – Sakristia. (BR)
- 1400-1499 Specifika inventarier – triumfkrucifix, deponerades 1881 på Nordiska museet, åter till kyrkan 1937. (ÖLM)
- 1400-1499 Specifika inventarier – altarskåp deponerades 1881 på Nordiska museet, åter till kyrkan 1945. (IA-ATA)
- 1632 Specifika inventarier – lillklocka. (FG)
- 1660-1669 Specifika inventarier – dopfunt av kalksten, sannolikt tillverkad av Johan Andersson Silfverling, Vadstena. (SL)
- 1700-1766 Ändring – ombyggnad, interiör, läktare i långhuset och norra korsarmen uppfördes. (BR)
- 1705 Specifika inventarier – ny altarprydnad. (IA-ATA)
- 1705 Ändring – ombyggnad, eventuellt igenmurades det mittersta fönstret i korets trefönstergrupp. (IA-ATA)
- 1706 Arkitekturbunden utsmyckning – kalkmålningarna övermålades. (IA-ATA)
- 1719 Specifika inventarier – klockorna flyttades från en klockstapel till tornet. (IA-Östgöta Bladet 1959-11-20)
- 1740 Klockstapel såldes på auktion. (IA-Östgöta Bladet 1959-11-20)
- 1741-1766 Arkitekturbunden utsmyckning - läktarbarriärerna i långhuset och norra korsarmen försågs med målningar av Sven Gustavsson Stoltz, Vadstena (BTC)
- 1782 Specifika inventarier – storklockan omgöts. (FG)

- 1783-1784 Fast inredning – orgel, tillverkad av orgelbyggare Lars Strömblad, nytt verk 1925. (IA-ATA, Östgöta Bladet 1926-11-13)
- 1797 Fast inredning – predikstol, målades och förgylldes av målaren Marckman, renoverad 1959. (FG)
- 1850-1859 Förslag till ombyggnad. Byggmästare Abraham Nyström. Blev aldrig utfört. (ÖC 1958-04-16)
- 1875-1899 Teknisk installation – järnkamin. (ATA)
- 1878-1879 Rivning – Vapenhus av trä på södra sidan. (IA-ATA)
- 1878-1879 Ändring – ombyggnad, exteriört, fasaderna spritputsades och nya upphuggna fönsteröppningar med gjutjärnsbågar med små diagonalställda rutor med omfattningar av tegel, de två kvarvarande fönstren i korets ursprungliga trefönstergrupp murades igen och ett nytt större fönster togs upp i mitten. Ny huvudingång togs upp på västra sidan och den medeltida sydportalen placerades mellan vapenhus och långhus. Sannolikt flyttades den södra korsarmens portal till sin nuvarande placering. Byggmästare August eller Johan Robert Nyström. (ÖC 1958-04-16, IA-ATA)
- 1878-1879 Ändring – ombyggnad, interiör, en pelare placerad mitt i långhuset avlägsnades. Orgelläktaren ombyggdes. (IA-ATA)
- 1878-1879 Fast inredning – ny bänkinredning, ersattes av nya bänkar 1958. (IA-ATA)
- 1911 Uppmätning av H Bergsten. (ATA)
- 1922 Förslag till restaurering. Arkitekt Johannes Dahl, Tranås. (ATA)
- 1925 Fast inredning – nytt orgelverk, byggt av Olof Hammarberg, Göteborg, fasaden från 1783 års orgel flyttades något åt väster för att ge plats åt spelbord och kör, fasaden ommålades i bengult, renoverad 1959. (FG)
- 1934 Vård/underhåll, exteriör, förslag att tjärstryka spåntaket och kalka fasaderna (ATA)
- 1937 Ändring – ombyggnad, interiör, sakristians golv bröts upp i samband med installation av värmekammare. Ett äldre kalkstensgolv påträffades 40 cm under det nuvarande. (ATA)
- 1937 Teknisk installation – värmeledning med lågtrycksånga med värmekammare/pannrum under sakristian. (ATA)
- 1937 Vård/underhåll, interiör, kyrkorummet omkalkades och det medeltida krucifixet återficks från Nordiska museet. (ATA)
- 1948 Vård/underhåll, exteriör, förslag att laga och tjärstryka spåntaket. (ATA)
- 1958-1959 Byggnadshistoriska undersökningar samt uppmätningar, grunden till ett medeltida altare påträffades mitt i koret, Antikvarie Iwar Anderson. (ATA)
- 1958-1959 Nybyggnad - Vapenhus. Arkitekt Erik Lundberg, Stockholm. (BR)
- 1958-1959 Ändring – ombyggnad, exteriör, putsen knackades ner, ett igenmurat fönster påträffades på korets södra vägg, vilket framtogs. Fönster på östra korväggen

- samt den på 1800-talet upptagna västportalen murades igen. Den igenmurade sydportalen rekonstruerades och den smidesbeslagna dörren, som sedan 1878 varit placerad mellan långhus och torn flyttades tillbaka. Nya kopparrännor och stuprör. Arkitekt Erik Lundberg, Stockholm. (BR)
- 1958-1959 Ändring – ombyggnad, interiör, utfyllnad under golv, det äldre kalkstensgolvet och bänkkvarterens trägolv nylades med kalksten, korets golv som tidigare låg två steg högre än långhuset lades i samma nivå, gravhällarna i sakristian m m placerades på annat ställe, putsen knackades ner på den södra korväggen, trappan till tornet återfick sin tidigare uppgång från långhusets västra mur. Orgelläktaren fick nytt bärverk och pelare. Predikstolen avlutades, ommålades i grått och flyttades från södra till norra väggen. Altaret flyttades fram. Arkitekt Erik Lundberg, Stockholm. (BR, ATA)
- 1958-1959 Fast inredning – altarring (knäfall) och bänkinredning. Arkitekt Erik Lundberg, Stockholm. (BR)
- 1958-1959 Arkitekturbunden utsmyckning – Stoltz målningar på läktaren som övermålat togs fram. Konservator Bertil Bengtsson. (ATA)
- 1958-1959 Teknisk installation – nytt värmesystem med värmeslingor i golvet. (ATA)
- 1984 Vård/underhåll, exteriör, nytt spåntak på tornet, spån från Trehörna. Byggmästare Arne Ekdahl. (ÖC 1984-07-14)
- 1990-1999 Dendrokronologisk analys av olika träkonstruktion. Antikvarie Jan Eriksson, Linköping. Thomas Bartholin, Lunds Universitet.
- 2003 Dendrokronologisk datering av den rikt järnbeslagna trädörren, som daterades till 1275. (Ölk)
- 2005 Kulturhistorisk inventering av kyrkan och kyrkomiljön, utförd av Östergötlands länsmuseum på uppdrag av Linköpings stift.

Förkortningar

- ACB - Bonnier, Ann Catherine, Kyrkorna i Dals härad. Några av landets äldsta kyrkor. Ingår i Kyrka i Bruk, Meddelande från Östergötlands länsmuseum 1996.
- ATA – Antikvarisk-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet
- BR – Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet; www.bebyggelseregistret.raa.se
- BTC – Tisell-Carlsson, Birgitta, Hjärtats ikonografi och målarmästare S G Stoltz´verksamhet. Ingår i Kyrka i Bruk, Meddelande från Östergötlands länsmuseum 1996.
- FG – Gerefeldt, Fritz, Beskrivning av Rogslösa kyrka, uå.
- IA – Anderson, Iwar, Rogslösa kyrka. En byggnadshistorisk redogörelse. uå
- IA –ATA – Några anteckningar till Rogslösa kyrkas byggnadshistoria, av Iwar Anderson. Förvaras i ATA
- SL – Ljungstedt, Sune, Michael Hacke och 1600-talets stenhuggarkonst i Östergötland. Ingår i Meddelande från Östergötlands och Linköpings stads museum 1973.
- ÖC – Östgöta Correspondenten
- Ölk – Östergötland landskapets kyrkor, red Ingrid Sjöström och Marian Ullén, Riksantikvarieämbetet 2004.
- ÖLM – Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv

BEFINTLIGA SKYDDSFORMER

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap. Rogslösa, K5, är utvärderad som kulturhistorisk värdefull miljö i kulturminnesprogrammet för Östergötland, utgivet av länsstyrelsen i Östergötlands län 1983.

KÄLLOR

Anderson, Iwar, Gerefeldt, Fritz, Beskrivning av Rogslösa kyrka, uå
Anderson, Iwar, Några anteckningar till Rogslösa kyrkas byggnadshistoria. Förvaras i ATA Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet
Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet;
www.bebyggelseregistret.raa.se
Bonnier, Ann Catherine, Kyrkorna i Dals härad. Några av landets äldsta kyrkor. Ingår i Kyrka i Bruk, Meddelande från Östergötlands länsmuseum 1996.
Edman, Victor, En svensk restaureringstradition, Värnamo 1999.
Ridderstad, Anton, Historiskt, Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Östergötland, N-Ö, Norrköping 1877.
Sveriges Bebyggelse, Östergötlands län, del V, Uddevalla 1948
Tisell-Carlsson, Birgitta, Hjärtas ikonografi och målarmästare S G Stoltz´ verksamhet. Ingår i Kyrka i Bruk, Meddelande från Östergötlands länsmuseum 1996.
Östergötland, landskapets kyrkor. Red. Ingrid Sjöström och Marian Ullén. Forskningsprojektet Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2004.
Östergötlands läns kalender 1872.
Östergötlands länsMuseums arkiv

Övriga inventeringar

Sedan 2002 pågående inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Östergötlands län, utförs av Östergötlands länsmuseum.
Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Kartor

Häradsekonomisk karta 1868-1877, Örberga
Ekonomisk karta, 1948 och 1982, blad 8E 4e Rogslösa